

DOI: 10.7596/taksad.v6i6.1273

Citation: Bayraktar Erten, N. (2017). Türkiye Türkçesinde -ma Ekinin Yapım Eki Olarak İşlevleri. Journal of History Culture and Art Research, 6(6), 556-563. doi:<http://dx.doi.org/10.7596/taksad.v6i6.1273>

Türkiye Türkçesinde -ma Ekinin Yapım Eki Olarak İşlevleri*

Functions of the Derivative Suffix -ma in Turkey Turkish

Nesrin Bayraktar Erten¹

Abstract

Functions of the suffix -ma suffix can be classified under three groups in Turkey Turkish. This suffix produces adjectives that are related with root meanings like dönme dolap, sallama çay, gömme dolap, and adjectives like bodoslama atla, silme doldur etc. Besides these functions, it produces permanent nouns like gözleme, sarma, dolma, dondurma, kuzukapama, sürme, etc. This study investigates the suffix -ma as a derivational form and its functions have been classified. The study also evaluates the frequency with which it is used to coin permanent nouns and adjectives.

Keywords: Turkey Turkish, -ma as a derivational suffix, Grammar.

* Bu makale XII. Uluslararası Büyük Türk Dili Kurultayı'nda (25-28 Eylül 2017) "Türkiye Türkçesinde Bir Yapım Eki Olarak -ma" adıyla sunulan bildirinin gözden geçirilmiş biçimidir.

¹ Prof. Dr., Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Öğretim Üyesi. E- mail: nesrinb@hacettepe.edu.tr

Öz

-ma ekinin Türkiye Türkçesinde işlevlerini başlıca üç grupta toplamak mümkündür. -ma eki ile bir yandan dönme dolap, sallama çay, gömme dolap gibi örneklerde eklendiği eylem tabanıyla ilişkili sıfatlar ve bodoslama atla, silme doldur gibi zarflar yapılırken, öte yandan da gözleme, sarma, dolma, dondurma, kuzukapama, sürme örneklerinde görüldüğü gibi kalıcı adlar yapılmıştır. Kalıcı adlar içinde yemek adları, oldukça önemli bir yer tutmaktadır. Bu çalışmada -ma eki, bir yapım eki olarak değerlendirilecek ve örnekler çerçevesinde tasnif edilerek kalıcı ad ve sıfat yapımında kullanıldığı yerlerdeki sıklık ele alınacaktır.

Anahtar sözcükler: Türkiye Türkçesi, Bir yapım eki olarak -ma eki, Dil bilgisi.

Giriş

Osmanlı Türkçesini konu edinen dil bilgisi kitaplarında (Örneğin Abdullah Ramiz Paşa 1999: 29, Midhat Sadullah 2004: 113) *masdar-ı tahfifi şıgası* adı altında incelenmiş olan -ma ekinin isim-fiil eklerinden biri olarak kabul edildiği anlaşılmaktadır. Türkiye Türkçesinde ek eylem i- dışında her eyleme gelebilen -ma eki, Türkiye Türkçesinin dil bilgisini ele alan kitaplarda da isim-fiil işlevi dışında kendisine çok ender olarak yer bulmakla birlikte gerçekte eylemden çeşitli işlevlerde adlar türeten bir yapım eki olarak değerlendirilebilecek niteliktedir.

Ekin yapısı konusuna birkaç araştırmada değinilmiştir. Ramstedt ekin yapısını “-ma/-me < -m ‘fiilden sıfat ya da ad yapım eki’ + -a ‘sıfat yapım eki’ < Mo. –ai (Ramstedt 1952: 105)” biçiminde değerlendirirken, Brockelmann ekin “-m eylemden ad yapım ekinin eşiti (Brockelmann 1954: 125)” olduğunu söylemekle yetinmiş, yapısı konusunda bir açıklama getirmemiştir. Räsänen ise yalnızca Ramstedt ve Brockelmann’ın görüşlerine yer vermiş, ekin yapısına ilişkin yeni bir açıklama getirmemiştir (Räsänen 1957: 134). Ayrıca Banguoğlu ekin yapısı konusunda “En çok kullanılan ad-fiil şekillerindendir. Bu anlamda onu Batı Türkçesinde ve çok yakın zamanlarda yazı lehçemizde gelişmiş görüyoruz. Gerçekte Eski Türkçeden, Eski Osmanlıcadan beri fiilin adını (matar) yapan –mek eki çekim halinde iki sesli arasında kalıp süreklileşen son damak sesini düşürerek (hafif matar) yapan –me haline gelmiştir: yağmur çile-meğ-e başladı > çile-me-ye > çile-me. Süreklileşme olmayan kullanışlarda ise –mek ad-fiilleri (sakil matar) kısmen kalmıştır (Banguoğlu 1986: 264)” açıklamasını getirmiş. Banguoğlu ayrıca eserinin aynı sayfasında ekin kökeni konusunda çelişkiye düşmüş ve “-me adları dilimizde yeni olup bunların Eski Türkçeden ve Eski Osmanlıcadan beri tanıdığımız –me sıfatlarıyla (kesme aş, kıyma göz) ilgisi yoktur. Başka bir deyimle, aslında sanıldığı gibi –mek eki –me’den gelmiş olabilir (?) ama burada –me eki başka bir anlatımla –mek’ten gelmektedir. Bu sebeple şimdi addaş olmuş bu iki –me’yi ayrı iki bölümde gözden geçireceğiz (Banguoğlu 1986: 264)” ifadesiyle de bu çelişisini dile getirmiştir.

Banguoğlu, -ma ekinden türeyen diğer eklerle de değinmiş ve bu ekten türeyen ekleri “-me sıfatları zarf olarak da kullanılırlar. Bu anlatımla zarf yapan iki birleşik ek de yaratmışlardır: -mece zarfları, -leme zarfları (Banguoğlu 1986: 266) ve “meç: bu ek de –me sıfatlarının –eç küçültme ekiyle uzatılmasından doğmuş bir birleşik olsa gerektir. Farklı olarak bu daha eski görünür (E.T. kıymaç kavurmaç) (Banguoğlu 1986: 268)” biçiminde ifade etmiştir. -ma ekiyle ilintili eklerle -madAn zarf-fiil ekli de eklenebilir.

-ma eki günümüz Türk dil ve lehçelerinin tümünde görülmektedir. Karaağaç -ma ekinin “Türkçenin bütün zamanlarında işlek” olduğunu belirtmekte ve Eski Türkçeden itibaren değişmediğini, günümüz Türk dil ve lehçelerinde de aynen devam ettiğini tablo olarak göstermiştir. Bu tablodan tüm çağdaş Türk yazı dillerinde -ma alt biçim birimleri mevcut olup yalnızca Kazakça, Karakalpakça, Nogayca; Altayca; Kırgızca ve Hakaşçada ek olarak farklı alt biçim birimlerinin de mevcut olduğu anlaşılmaktadır (Geniş bilgi için Bkz. Karaağaç 2013: 279).

-ma Ekinin İşlevleri

1. Kalıcı Ad Yapım İşlevi

Ergin ekin “-mak, -mek işleklik sahasının bütün fiil kök ve gövdelerini içine aldığı, -mak, -mek’te yürüyen canlı bir hareket ifadesi olduğunu ancak -ma, -me’de ise bu hareketin anlatıldığını, dolayısıyla da -ma, -me’de daha belirli bir isim olma vasfı olduğunu, bu sebeple de böyle isimlerin -mak, -mek’lilerden daha fazla kalıcı nesne ismi olmaya elverişli olduğunu (Ergin 1986: 254)” belirtmektedir. Karaağaç eki bir isim-fiil eki olarak ele almış ve “Az da olsa kalıcı adlar, eylemle ilgili nesne adları yapar: as- > asma; dol- > dolma; dön- > dönme: kabart- > kabartma; kar- > karma; yaz- > yazma (Karaağaç 2013: 280)” açıklamasını getirerek örneklendirmiştir. Banguoğlu ekin kalıcı adlar yapımında kullanımına dikkat çekerek “-me sıfatlarından esasta fiilin ürünü olarak çeşitli adlar doğmuştur: dikme, asma, daldırma, burma, eneme, besleme, tutma vb. (Banguoğlu 1986: 267)” açıklamasını yapmıştır.

Örtme “basit çatı”, dikme “sundurma”, ivme, sundurma örnekleri de bunlara eklenebilir.

Ayrıca belirtisiz isim tamlamasının tamlayan ögesi olduğu örnekler de mevcuttur: sulama kanalı, kapama düğmesi, yumurtlama evresi, sorgulama odası, paketleme ünitesi, tarama ucu vb.

1.1. Yiyecek Adları:

Banguoğlu, yemek adlarında yoğun kullanımına değinerek “pek çok –me sıfatları yoğun anlamda adlaşmışlardır. Bunlar arasında yiyecek adlarının çokluğu dikkati çeker: dolma, sarma (Banguoğlu 1986: 266)” açıklamasını getirmiştir. Ayrıca et yemeklerinin yoğunluğu da açıklanmıştır “Et yemekleri ise ayrı bir liste teşkil eder, diyebiliriz: kıyma, dürme, kavurma, haşlama, kızartma, kapama, çevirme, buğulama, söğürme, tuzlama, pastırma, közleme gibi. (Banguoğlu 1986: 266)”. Ancak bu örneklerden bazıları; örneğin söğürme, sürme, buğulama, tuzlama, közleme; et yemeği kategorisinde değildir.

Yarma, kırma, kıyma, açma örnekleri de bunlara eklenebilir.

1.1.1. Yemek Adları: Banguoğlu ve Korkmaz’ın da değindiği gibi Türkiye Türkçesinde -ma ekiyle yapılmış pek çok yemek adı vardır. Bunlardan bazıları tek sözcükten oluşmaktadır.

Mıhlama, yağlama, sarma, dolma, gözleme, söyürme, sündürme, çığırtma gibi.

Bazıları belirtisiz ad tamlaması yapısındadır: lahana sarması, kabak çiçeği dolması, patlıcan dolması gibi.

Bazıları ise 3. Tekil kişi iyelik eki zamanla düşmüş belirtisiz ad tamlaması yapısındadır: kuzu kapama, çoban kavurma, biber dolma, yaprak sarma, tavuk çevirme, dana haşlama, balık buğulama, patates kızartma gibi.

1.1.2. Pişirme ya da Hazırlama Teknikleri:-ma ekiyle yapılmış adlar, pek çok pişirme ya da yiyecek hazırlama tekniğini gösterir nitelikte adlar oluşturmuştur. Bunlar genellikle kırmızı et, tavuk ya da balık için geçerlidir. Ancak kızartma, haşlama, kavurma gibi yöntemler sebzelere de uygulanabilir niteliktedir.

Haşlama, kızartma, kavurma, tuzlama, pastırma, kavurma, buğulama, daldırma.

1.1.3. Tatlı Adları:Sayısı çok fazla olmamakla birlikte -ma ekini içeren tatlı adları da vardır: dondurma.

1.2. Terimler:

Banguoğlu, bu ekle yapılan terimler konusuna dikkat çekmektedir “Terimlerde asıl kılınış adı olarak –me adları hakim olmuştur: çıkarma = tarh, yasama = teşri’, sağlama = mizan, kaldırma = lağv, karşılaştırma =

mukayese vb. (Banguoğlu 1986: 265)”. -ma ekiyle yapılan terimler çeşitli kategorilere ayrılabilir. Bunlar, başlıca hukuk, edebiyat, dil bilgisi, matematik terimleri ve idarî terimlerdir.

1.2.1. Hukuk Terimleri: Yasama, yürütme, savunma; -ma ekiyle türemiş hukuk terimleri arasındadır.

1.2.2. Edebiyat Terimleri:-ma eki özellikle edebiyat terimlerinde oldukça etkindir: Üçleme, güzelleme, koçaklama, koşma, taşlama, tanıtma vb.

1.2.3. Dil Bilgisi Terimleri:-ma ekiyle yapılmış dil bilgisi terimleri de mevcuttur: derleme, tarama, belirtme (durumu), ikileme, ulama, yansıma, eğretileme, göçüşme vb.

Dil bilgisi terimlerinin bir kısmı belirtisiz ad tamlaması yapısındadır: kesme işareti, niteleme sıfatı, belirtme sıfatı, derleme sözlüğü, türetme eki, tamlanan eki, tamlayan eki; dinleme eğitimi, yazma öğretimi, küçültme eki vb.

1.2.4. Matematik Terimleri: Dört işlemi gösteren terimlerin dışında da -ma ekiyle yapılmış matematik terimleri bulunmaktadır: Hesaplama, çarpma, bölme, toplama, çıkarma, çarpanlarına ayırma, ortalama vb.

1.2.5. İdarî Terimler: Bu ekle türetilmiş bazı idarî terimler de mevcuttur: donanma, devşirme, ulaştırma, savunma, koruma

1.3.Yabancı Sözcüklere Karşılık:

Banguoğlu bu işleve “Bilindiği üzere Osmanlıcada kılış adlarının, hele yalın anlamlılarının Arapçalarını, bazen de Farsçalarını kullanmak esas olmuştur. Yeni yazı dilimizde bunları Türkçeleştirme yolunda en çok –me adları kullanılmıştır. En elverişli, canlı ve tabii kalıp buydu. Bu sebeple bilgince kelime yapmak (!) gayretiyle başka yönlerdeki zorlamalar iflas etti (çarpma yerine çarpay konuşma yerine söylev) ve binlerle sayılacak yazı dili kelimesi kendiliğinden bu kalıba döküldü: çıkarma= ihraç, ödeme= tediye, uzama= temadi vb. (Banguoğlu 1986: 265)” açıklamasıyla dikkat çekmektedir.

1.4. Çeşitli Kategorilerde Adlar:

-ma ekiyle çeşitli kategorilerde adlar yapılmıştır. Bunlar; giyecek, süs eşyası, eşya, oyun ve oyuncak, hastalık, argo, hayvan ve bitki adlarıdır.

1.4.1. Giyecek:Türk dil bilgisini ele alan kaynaklarda yer almamakla birlikte -ma ekinin giyecek adları yapımında sıklıkla kullanıldığı görülmektedir: çizme, yazma, çalma; dokuma, basma vb.

1.4.2. Süs Eşyası:Çok sayıda olmamakla ve Türkçe dil bilgisi kitaplarında yer almamakla birlikte -ma ekiyle yapılmış süs eşyaları da bulunmaktadır: sürme, yazma, çizme vb.

1.4.3. Eşya:-ma ekiyle yapılmış az sayıda eşya mevcuttur. Ekin bu işlevine dil bilgisi kitaplarında değinilmemiştir: kazma, düğme, yazma “başörtü”; dokuma, doğrama vb.

1.4.4. Oyun ve Oyuncak:-ma ekiyle yapılan oyun adlarının bu ekin üzerine +CA ekinin de aldığı görülmektedir. Yalnızca -ma ekiyle yapılmış bir oyuncak adı mevcuttur: uçurtma.

Ayrıca bu ekle yapılmış bir de saz adı bulunmaktadır: bağlama.

1.4.5. Hastalık:-ma ekiyle yapılmış ve günümüz Türkçesinde kullanılmaya devam eden hastalık adları da mevcuttur. Ekin bu işlevi de dil bilgisi kitaplarında görülmemektedir: kanama, dolama, inme, sıtma (< ısıtma).

1.4.6. Argo:-ma ekinin içeren argo sözcükler de türemiştir. Dil bilgisi kitaplarında yer almayan bu işleve sahip sözcüklerin mecaz anlam içerdiği görülmektedir: *kapatma* “evlilik dışı olarak beraber olunan kadın”, *çakma* “gerçeğin taklidi olarak yapılmış mal ya da eşya”, *süzme* “geri zekâlı, bön, salak”, *dönme* “travesti”.

1.4.7. Hayvan ve Bitki Adı:-ma ekiyle türemiş bir bitki adı, bir hayvan adı mevcuttur: asma, atmaca.

2. -ma Ekinin Sıfat Yapım İşlevi

Ekin işlevleri konusunda Ergin ekin “kalıcı isim yapmaya elverişli” olduğunu belirttikten sonra “bu ekle yapılan isimler iş isimlerinden başka kalıcı niteliği dolayısıyla sıfat olarak da kullanılabilirler: dol-ma kalem, süz-me göz, kar-ma liste gibi. Mesela süz-me işi ve süz-me göz örneklerinde fark açıkça görülmektedir. Birinde süzme işi, diğerinde süzölmüş şey mânâsı vardır (Ergin 1986: 254)” açıklamasını getirmiştir. Banguoğlu **-me Sıfatları** başlığı altında ekin “eski Türkçede doğru teşhis edilmediğini, orada adfiil değil, sıfatfiil anlatımında olduğunu ve kılış adları değil, sıfatlar ve sıfattan gelme adlar yaptığını, -ik sıfatfiiline benzer bir geçmiş sıfatfiili anlatımı olduğunu ancak daha orada bu işlevini yitirmiş olması gerektiğini çünkü olumsuz şekline rastlanmadığını” ifade etmekte ve “kesme aş, tigma neş, köçürme oçak, tegme neş, barma yıl ve bulgama, kesme (Banguoğlu 1986: 265-266)” örneklerini vermektedir. “Çoğu zaman edilen anlamı (kıрма= kır-ıl-mış) fiilden sıfatlar yaptığını, kimisinin sınırlı kullanışta sıfat olduğunu ve vasıfladıkları nesne adlarının düşmesiyle o yoğun nesnelere fiilin ürünü olara adlandırdıklarını” ekleyerek “yazma (kitap, yemeni, yorgan yüzü), basma (kitap, bez), vb.” örneklerini vermektedir.

2.1. Basit Sıfatlar Yapımında -ma Eki:

-ma ekinin birçok sıfatın yapımında kullanıldığı görülmektedir: gömme dolap, asma köprü, sarma sigara, asma tavan, dolma kalem, şişme yatak, burma bilezik, dökme demir vb.

2.2. Çeşitli Kategorilerde Sıfatlar:

-ma ekiyle yapılmış sıfatların çeşitli kategorilere ayrılabilmesi görülmektedir: yiyecek ve içecekler, terimler ve insan dış görünüşünü gösteren sıfatlar.

2.2.1. Yiyecek ve İçecekler:-ma ekinin çeşitli yiyecek ve içecek adlarında kullanıldığı ve -ma ekini alan unsurun sıfat olduğu görülmektedir: sallama çay, Kıрма zeytin, serpmeye kahvaltı, süzme bal, eritme peynir, yarma şeftali, sızma yağ vb.

Sayısı çok fazla olmamakla birlikte -ma ekiyle yapılmış yemek adları bulunmaktadır: salma pilav, bulama aş, buğulama balık, kavurma patates vb.

-ma ekiyle yapılmış tatlı adları da görülmektedir: Dövme dondurma, sarma kadayıf, burma kadayıf, basma kadayıf vb.

2.2.2. Terimler: -ma ekiyle yapılmış çeşitli dil bilgisi terimleri bulunmaktadır:karma tamlama, karma tamlama, türeme ad vb.

2.2.3. İnsan dış görünüşü:-ma ekiyle yapılmış insan dış görünüşüyle ilgili sözcükler bulunmakla birlikte takma sözcüğü “protez” anlamıyla pek çok yerde kullanılmaktadır. Çatma kaş, burma bıyık, sürme göz, takma kirpik/saç/diş/kol, ayak, bacak vb.

2.3. Birleşik Sıfatlar Yapımında -ma Eki:

-ma eki almış sözcüklerin birleşik sıfatlar yapımına Banguoğlu “-me sıfatları sıfatfiiller gibi zarf öbekleri içinde de görülürler, kimden halinde adlarla bir sıra birleşik sıfatlar yapmışlardır: anadan doğma, babadan kalma, sonradan görme, cennetten çıkma, yerden bitme, kökten sürme, baştan savma, ağızdan dolma (Banguoğlu 1986: 266)” biçiminde işaret etmektedir.

Kulaktan dolma (bilgi), kafadan atma (sonuç), içeriden çıkma (haber) örnekleri de bunlara eklenebilir.

3. -ma Ekinin Zarf Yapım İşlevi

-ma ekiyle yapılmış zarflar için Banguoğlu “-me sıfatları zarf olarak da kullanılırlar (silme dolu, tepeleme verdi. Karma karışık, sıvama pislemiş.) (Banguoğlu 1986: 266)” açıklama ve örneklendirmesini yapmıştır.

Bu ekle oluşmuş pek çok zarf yapısı bulunmaktadır:

Yanlama koy-, dikleme diz-, düzleme istifle-, çivileme atla-, balıklama atla-, kurbağalama yüz-, bodoslama vur-, silme doldur-, tepeleme istifle-, sağlama yat-

Bazı örneklerin zarf yapısındaki -ma ile oluşturulmuş biçimlerinin adlaştığı ama yine de zarf tamlaması gibi kullanıldığı görülmektedir: çelme tak-, tekme at- (< tep-me).

4.-ma Ekiyle Yapılmış İkilemeler

Türkçenin dil bilgisini ele alan kaynaklarda söz edilmemekle birlikte -ma ekiyle yapılmış ikilemeler de bulunmaktadır. Bu ikilemelerden bazıları sıfat işleviyle kullanılmaktadır: derme çatma (ev, kulube), emme basma (tulumba), doğma büyüme Ankaralı, saçma sapan düşünce vb.

Bazı ikilemelerin de belirtisiz ad tamlaması özelliğinde olduğu görülmektedir: açma kapama düğmesi, gitme gelme işi, kesme biçme işi.

5. -ma Ekinden Türemiş Eklerle Sözcükler

-ma ekinin -macA, -mall ve -mallk ekleriyle genişlemesi sonucunda da çeşitli sözcükler türemiştir.

5.1.-ma+cA Ekiyle Türemiş Sözcükler:

-macA eki hakkında Korkmaz “-ma fiilden ad türetme ekiyle +CA addan ad türetme ekinin kaynaşmasından oluşan bu ek, fiil kök ve gövdelerinden bir işin yapılma tarzını ve şartını ortaya koyan adlar türetmiştir. Bu adlar daha çok sayısı sınırlı olan oyun, eğlence niteliğinde sözlerdir: aldatmaca “aldatma suretiyle oynana oyun”, bilmece “bilme şartına bağlı oynanan oyun”, bilmece bildirmece, bulmaca, darılmaca, güldürmece, kandırmaca, koşmaca, kovalamacı, köşe kapmaca, yanıltmaca, yutturmaca vb (2014: 160)” açıklamasını getirmektedir.

Bu örneklere gülmece ‘mizah’, örtmece ‘mecaz’, kurmaca; ebelemece de eklenebilir.

Bu ekle yapılan ikilemeler de vardır: saymaca saydırmaca, koşmaca kovalamaca, kovalamaca yakalamaca vb.

Bu ekle yapılmış ve tekrar dayandırılmış bir de bilmece vardır: bilmece bulmaca el üstünde kaydırmaca “sabun”.

Korkmaz bu ekle yapılmış “hastalık, kuş, gereç vb” adlarına da değinmiş ve “atmaca, boğmaca, çekmece, yakmaca, yemece” örneklerini vermiştir (2014: 161).

Bu ekin bir başka işlevi de sıfat ve zarf yapımıdır. Korkmaz bu işlevi “-macA eki bir işin yapılış tarzı ve biçimini gösterdiği için adlar önünde sıfat, fiiller önünde zarf göreviyle de kullanılmaktadır: aldatmaca iş, Düzmece Mustafa, kesmece karpuz, kesmece satış, saymaca sayfa, yutturmaca taktik; kandırmaca davran-, kesmece sat-, öldürmece vur- vb. (2014: 161)” biçiminde açıklamaktadır.

5.2. -ma+Cl Ekiyle Türemiş Sözcükler:

-ma ekinin +Cl addan ad yapım ekiyle birleşimi sonucu oluşmuş bu birleşik ek, kendisine dil bilgisini konu edinen kitaplarda yer bulmamıştır. -ma eki alarak kalıcı ad oluşturmuş sözcüklere +Cl mensubiyet ekinin getirilmesi sonucu, meslek adları oluşturduğu görülmektedir: dondurmacı, kavurmacı, pazarlamacı gibi.

Bu birleşik ekin ayrıca sıfat işlevli sözcükler de oluşturduğu anlaşılmaktadır: savunmacı politika, korumacı tavır, işbitirmeci yaklaşım, sonuçlandırmacı süreç vb.

5.3.-ma+Il Ekiyle Türetilmiş Sözcükler:

Korkmaz bu ekle ilgili olarak şu açıklamayı yapmaktadır “<-ma+Il, Eski Anadolu Türkçesinden Türkiye Türkçesine uzanan -mall eki, fiilden ad türeten -ma ekiyle +Il/+IU sıfat ekinin kaynaşmasından oluşmuştur. Geçişli ve geçişsiz fiiller ile çatı eki almış fiillere de gelebilen bu ek, bazı kullanılışlarında birleşik bir ek görünümü kazanmıştır. İşlev bakımından “fiilin gösterdiği işi üzerinde nitelik olarak taşıyan” anlamında sıfatlar türetir: çözümlmeli “tahlili” yöntem, gümüş kakmalı pala, kurutmalı makine, uzatmalı sevgili, uzatmalı çavuş, seçmeli ders, üflemleri saz, vurmali çalgı, vurmali saat, vurmali kırmali film gibi (2014: 163)”.

Açıklamalı dizin/özne, aydınlatmalı yol, kurmalı bebek/saat, sürmeli göz, taramalı tüfek, yoğunmalı kombi örnekleri de bunlara eklenebilir.

Ekin ayrıca birleşik sıfat olarak kullanıldığı örnekler de vardır: içten yanmalı motor, ön ödemeli kampanya vb.

Bazı örneklerde ek ile ikileme yapılmış, bu ikileme sıfat olarak kullanılmıştır: gelmeli gitmeli tanıdık, açmalı kapamalı düzenek, girmeli çıkmalı yol vb.

5.4. -ma+Ilk Ekiyle Türetilmiş Sözcükler:

Bu ek de -ma ekinde türemiş eklerdendir. Dil bilgisi kitaplarında sözü edilmeyen bu ek, çoğunlukla sıfat yapmaktadır. Ek ile yapılmış bir de eşya adı vardır.

Kurutmalık, çamaşır kurutmalık.

Isırmalık yanak, öpmelik yanak, yemelik üzüm, kurutmalık biber, kavurmalık pirinç, sarmalık yaprak, haşlamalık et, közlemelik patlıcan vb.

Sonuç

Bu çalışma kapsamında ele alınan örnek ve işlevlerden, -ma ekinin kalıcı ad, sıfat, zarf işlevlerinde kullanıldığı; ikileme oluşturmaya ve başka eklerle genişlemeye uygun olduğu anlaşılmıştır.

Örnekler incelendiğinde Türkçede iki tür -ma eki olduğu açıktır. Birisi eylemden ad yapım ekidir ve isim-fiil ekiyle mutlaka ilintilidir. İkinci -ma eki ise eylemden sıfat ve zarflar yapmaktadır. Bu iki ek de son derece işlektir. Sıfat ve zarflar yapan -ma ekinin Orhon Türkçesinden bu yana kullanıldığı görülmektedir.

Bu iki ek, zaman içinde birbirleriyle bazı durumlarda kaynaşmışlardır. Ekin işlekliliği o denli fazladır ki ekle yapılan ve aynı eylem tabanına eklenerek elde edilen sözcükler, farklı anlamlarda eş sesli olarak kullanılır olmuştur. Başka bir deyişle, aynı sözcük değişik anlamlar kazanarak farklı yerlerde kullanılabilir: çevirme (trafikte), çevirme (piliç çevirme); yazma (el yazması), yazma (başörtü), saçma (anlamsız), saçma (tüfek saçması) vb.

Zaman içinde ekin başka ekleri olarak genişlediği görülmektedir. Ancak bu yapıların hangi -ma ekiyle yapıldığını tespit etmek her zaman mümkün olmamaktadır.

Kaynaklar / References

- Abdullah Ramiz Paşa (1999).*Emsile-i Türkiyye*, (Haz. Emir İçhem İdben) Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Bayraktar, Nesrin (2004).*Türkçede Fiilimsiler*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Brockelmann, Carl (1954).*Osttürkische Grammatik der islamischen Litteratursprachen Mittelasiens*, Leiden.
- Ergin, Muharrem (1986).*Üniversiteler İçin Türk Dili*, İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- Karaağaç, Günay (2013).*Türkçenin Dil Bilgisi*, Ankara: Akçağ Yayınları, 2. Baskı.
- Korkmaz, Zeynep (2014). *Türkiye Türkçesi Grameri, Şekil Bilgisi*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Midhat Sadullah (2004).*Türkçe Yeni Sarf ve Nahiv Dersleri* (Haz. Tuncer Gülensoy, Mustafa Fidan), Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ramstedt, G. J. (1952).*Einführung in die altaische Sprachwissenschaft II, Formenlehre*, MSFOu, 104/2
- Räsänen, Martti (1957).*Materialien zur Morphologie der Türkischen Sprachen*, Helsinki: Studia Orientalia, Editit Societes Orientalis Fennicia XXI.